



Anastazija Komljenović

KNJIŽEVNA I DUHOVNA MISAO THOMASA MERTONA

Prošle godine obilježila se stota obljetnica rođenja Thomasa Mertona. Tom prilikom diljem svijetu organizirali su se mnogobrojni skupovi i konferencije. Ovaj tekst, koji ukratko predstavlja njegov spisateljski rad, objavljen je u "Zborniku 18. đakovački susreta književnih kritičara" (2015), nakon održanog okruglog stola s temom "Duhovna književnost".



1. Mir kao alfa i omega postojanja

Thomas Merton (1915 – 1968) američki je redovnik, monah, pustinjač koji je svojim pisanjem stekao planetarnu popularnost. Rođen je u Francuskoj, u protestantskoj obitelji u kojoj duhovnost općenito nije zauzimala veliko područje života. Majka mu je bila Amerikanka, otac Novozelandačin, no roditelji su mu vrlo rano umrli. Kao dijete često se selio. Živio je u Francuskoj i Engleskoj, da bi se konačno skrasio u Americi, gdje se nakon studija obratio na katoličku vjeru, postao svećenik i ušao u trapistički samostan kao redovnik. Pisao je pjesme, eseje i duhovnu literaturu posvećenu nutarnjem razvoju čovjeka. Smatraju ga jednim od vodećih filozofa, mistika i teologa 20. stoljeća, a teme su mu obuhvaćale područje duhovnog sazrijevanja osobe, odnosno kršćanske kontemplacije.

Svoje prvo djelo, autobiografski roman "*Gora sa sedam krugova*" (1948), Merton je napisao sedam godina nakon ulaska u samostan na poticaj poglavara svojega reda. To opsežno djelo od petstotinjak stranica donijelo mu je svjetsku slavu koju on nikako nije mogao razumjeti, ali je popularnost iskoristio da govori o temama koje su ga zaokupljale tijekom cijeloga njegova života. Prva tema o kojoj je pisao i govorio jest problem ratovanja, okrutnosti i smrti. Iako monah – samotnjak, Merton je svojim pisanjem i javnim nastupima glasno kritizirao rat Vijetnamu i na taj način podržavao pacifistički pokret u Americi. Nasilje, ubijanje i neprihvatanje drugoga i drugačijega su stalna mjesta Mertonova pisanja. On je želio dokučiti razloge poništavajućeg i razornog ljudskog djelovanja. Već u romanu "*Gora sa sedam krugova*" uočavamo opis dječje igre kojem je Merton posvetio nekoliko stranica. Naime, grupa od nekoliko dječaka kojoj je pripadao i Merton, izgradila je kućicu za igranje. Druge dječake koji su im se željeli pridružiti u igri, tjerali su psovka i batinama. Jednom je Mertonov mlađi brat izdaleka stajao i tužno promatrao dječake u igri. Grupa dječaka, vidjevši ga, počela ga je gađati kamenjem, no on se nije pomaknuo ni za milimetar. Njegova želja da se poigra s njima, da bude prihvaćen, bila je jača od kamenja. Merton meditira o toj situaciji, o načinima kako ljudi olako i sebično odbacuju druge ljude, počevši od vlastite braće. Uzrok odbacivanju drugoga pisac ne nalazi u tome da su ljudi zlobni, nego u tome da ljudima jednostavno *nije stalo da budu voljeni*. Izostanak sveprisutne ljubavi glavni je uzročnik ratova i nemira koji uvijek započinju unutar nas. Bez bližnjega, njegovog dobra i mira nema ni naše osobne cjelovitosti, ni zdravoga društva. To je ključan element Mertonove književne i duhovne poruke. Bog nije odijeljen od našeg svijeta u nekim eteričnim, astralnim prostorima za kojima mi trebamo težiti, nego je on konkretno biće, prisutno ovdje i sada. Božja prisutnost ne očituje se samo u nama i svijetu, nego i u svakoj jedinki prirode oko nas. Mi zajedno činimo jedinstvo i jedino zajedno možemo postati zdrava i cjelovita bića.

U New Yorku poznat je *Thomas Merton Square* na križanju Četvrte i Pete avenije. Naime, trg je dobio naziv jer je upravo na tom mjestu Merton zabilježio jedno izrazito snažno nutarnje iskustvo koje je upravo tamo doživio kao mlad monah. U velikoj gužvi i buci, čekajući na raskršću zeleno svjetlo za pješake, mistično je iskusio jedinstvo sa svim ljudima, prolaznicima, strancima, sa cijelim svemirom. Shvatio je da uzajamna ljudska povezanost dio je božanske stvaralačke zamisli i da svako cijepanje i odbacivanje drugoga unosi razdor u samoj ljudskoj naravi, a posljedica toga je odbacivanje, rat, ubijanje i smrt.

Druga tema kojom se Merton bavi u autobiografskom romanu *"Gora sa sedam krugova"* jest traženje istinskog smisla života. On ustvari piše roman sa stajališta osobe koja u obitelji nije dobila nikakvu vjersku pouku, te čak nekoliko puta napominje da mu je djed izrazito mrzio katolike. Ipak, Merton je bio iskreni bogotražitelj, pa će prilikom zaređenja izjaviti da je konačno našao svoj put. Kao mladi student na Sveučilištu Cambridge u Engleskoj i kasnije na Sveučilištu Columbia u Americi, živio je tipičnim studentskim životom, izlazio je po klubovima, volio jazz, zabavljao se s djevojkama. Dosegao je onu točku ispraznosti i besmisla u kojoj je jedino moguće naći svoje konačno životno ostvarenje.

"Negdje usred svih ovih događaja, pala mi je na pamet uznemirujuća i začuđujuća ideja koja nikako nije pripadala ovom kontekstu. Možda mi mnogi neće vjerovati. Ali dok smo sjedili na podu, slušali ploče i jeli doručak, obuzela me misao: "Bit ću svećenik." Ne mogu reći što me na to ponukalo: to nije bilo zbog gnušanja nad umorom i ravnodušnošću života koji sam vodio, usprkos svoj njegovoj jalovosti. To nije bila glazba, ni jesenski dah, jer to uvjerenje koje je iznenada niknulo u meni u punini svoje snage, nije bio bolećiv i mučan osjećaj kakav donosi početni emotivni žar. Nije to bila ni strast ni mašta, nego snažna, slatka, duboka i postojana privlačnost koja me iznenada obuzela, ali ne kao težnja prema bilo kakvom svjesnom dobru. U mojoj savjesti javio se novi i duboki, jasni osjećaj da je to ono što zaista trebam učiniti.

Koliko je dugo ta ideja zrla u meni prije nego što sam ju spomenuo, ne mogu reći. Ali uskoro sam rekao, gotovo uzgred: "Znate, mislim da trebam ići u samostan i postati svećenik." Gibney je to čuo već i prije, i mislio je da se šalim. Moja izjava nije izazvala nikakvu raspravu ili komentar, ipak, to nije bilo nešto prema čemu Gibney ne bi bio sklon. On je smatrao da ima smisla živjeti na bilo koji način, osim kao poslovni čovjek". (Gora sa sedam krugova, str. 311)

2. Književni izvori duhovnosti Thomasa Mertona

Thomas Merton pripadao je redu trapista, najstrožem katoličkom monaškom redu, međutim čak je i prostor samostana za njega bilo bučno mjesto pa naseljava drvenu kućicu u samostanskom posjedu koja se nalazila nedaleko od samostana. Tamo je napisao mnoga svoja djela kao što su: *"Nitko nije otok"*, *"Nove sjemenke kontemplacije"*, *"Meditacija i duhovno vodstvo"* itd. Za život u samoći inspirirali su ga monasi, pustinjiski oci ili hermiti koji su u drugom, trećem i četvrtom stoljeću naseljavali egipatsku, palestinsku, arapsku i perzijsku pustinju. Iako su živjeli na rubovima civilizacija, pustinjiski oci bili su izuzetno cijenjeni. Mnogi svjetovni i crkveni velikodostojnici dolazili su im po savjete. Osim toga, bili su izvrsni

duhovni pratitelji i učitelji. Svoje spoznaje nisu prenosili putem teoloških rasprava, već su duhovnost poučavali putem kratkih pouka i koana (zagonetki), gestama i sl. Pustinjski oci svojim novcima nikad nisu servirali gotove odgovore na njihova pitanja, već su ih u spoznaju uvodili putem kratkih priča. Te kratke priče stoljećima su se usmeno prenosile, a danas su poznate pod nazivom *"Izreke pustinjskih otaca"*. Thomas Merton, nadahnut životima tih svetih staraca, sakupio je knjižicu takvih izreka nazvanu *"Mudrost pustinje"*. Merton naglašava važnost tih priča kojima se poučavala duhovnost, stoga u predgovoru knjižice piše: *«Kakva nam je bila korist samo znati da su te priče bile izrečene? Značajna stvar je da su one življene. Da one izviru iz iskustva dublje razine života, da predstavljaju čovjeka u smislu unutarnjeg i duhovnog putovanja koje je dalje od putovanja na Mjesec... Što možemo postići letom na Mjesec, ako ne možemo preskočiti prepreku koja nas odvaja od nas samih?»* (*"Mudrost pustinje"*, str. 18).

Drugi ciklus priča koje Thomas Merton skuplja, prevodi i komentira su tekstovi kineskog redovnika Chuang Tzua koji je živio iz 4 u 3. stoljeće prije Krista. Chuang Tzu veliki je učitelj duhovnosti, predstavnik taoizma koji se nazivao *Put neba*. Thomas Merton bio je izraziti zagovornik ekumenizma, smatrao je da su svi monaški putovi u svojoj suštini vrlo bliski bez obzira na religijsku potku. Boravio je i među tibetanskim budističkim monasima na obroncima Himalaje, a u Dharamsali je imao tri duga razgovora s Dalaj Lamom. Njegovi prijatelji, kao i njegova djela uostalom, svjedoče da je svojim životom načinio "most" između Istoka (kršćanskog i nekršćanskog) i Zapada. Osobno je prijateljevao s velikim učiteljem zena Thich Nhat Hahnom, a Dalaj Lama je Mertonovoj knjizi *"Put Chuang Tzua"* napisao predgovor gdje je istaknuo da je Mertona doživljavao kao svoga bliskog prijatelja i brata te naglasio da je *"Merton posjedovao sve bitne odlike koje su nužne na putu spoznaje – studioznost, znanje, promišljenost, kao i one odlike potrebne za meditaciju. Od časa mojeg poznanstva s njime, kad god razmišljam o vlastitom životu i preispitujem se, ja zapravo slijedim njegov primjer"*.

Međutim, treba istaknuti da upravo zato što je dobro poznao i poštovao druge religije, Merton je oštro kritizirao površno zapadnjačko okretanje budizmu, hinduizmu i zenu. Taj bum instant duhovnosti smatrao je potpuno nevrijednim pomodnim činom. Ekumenski dijalog ne vodi promjeni, razdvajanju i klasifikaciji uvjerenja, niti profanom miješanju raznorodnih elemenata kako nama odgovara, već nam pomaže da u punini spoznajemo i razmatramo svoje duboko religijsko iskustvo koje uvijek vodi jedinstvu s drugim.

3. Esejistika za povratak sebi i svijetu

U svojoj esejistici Thomas Merton uvijek iznova promatra svijet i društvo 20. stoljeća. Iako je bio okorjeli pustinjač, Merton nije bježao od svijeta, nego je pisanjem pokušavao naći odgovor na pitanje što je temeljni problem čovjeka. Uvijek je zagovarao samo jednu strategiju za mir – a to je povratak sebi, povratak nutarnjoj molitvi i kontemplaciji. Bio je velik zagovaratelj kontemplativne molitve, tišine, samoće za koju je smatrao da, bez obzira na vjersku pripadnost, može nas dovesti do naše izvorne i jedinstvene slike bića koju nam je Bog utisnuo u bitak. U tom smislu on poziva svakog pojedinca da uđe u veliku tišinu i iz te tišine djeluje na svijet. Osim toga, kontemplativna molitva razvija čovjekovu svijest, a s osviještenim ljudima teško je manipulirati. Stoga Merton bilježi: *"Kada su ljudi uronjeni u masu bezličnih ljudskih bića, guranih uokolo nesvjesnim silama, gube svoju istinsku ljudskost i integritet, sposobnost da ljube i sposobnost samoopredjeljenja. Društvo sastavljeno od ljudi koji ne poznaju nutarnju samoću, na okupu ne može držati ljubav; posljedično takvo društvo na okupu drži nasilan i uvrjedljiv autoritet"*. ("Misli u samoći", str. 76)

Upućenost jednih na druge u duhovnom smislu danas je ogromna i treba je prepoznati. Ako svijet promatramo neovisno o nama, on *"postaje razarajuća fikcija s kojom se počinjemo očajnički boriti. A upravo je naša fikcija, naša iluzija o svijetu ono protiv čega se trebamo boriti. Ne radi se o nijekanju stvarnosti, nego o raskrinkavanju iluzije. Svijet nije nešto što postoji izvan nas. Ako ga zaista želimo upoznati i otkriti istinu o njemu, moramo zaviriti duboko u sebe, u korijene vlastita bića. Upravo tu, u korijenu našeg ja nalazi se svijet. Svijet u nama misterij je naše slobode povezane sa slobodama drugih ljudi. To je živi misterij koji sačinjava i naš život, kojemu smo mi sami vrata. Ako svijet otkrivamo u sebi, duboko u svome biću, svijet nas nikako ne može otuđiti. Otuđiti nas može jedino naša fikcija o nestvarnom izvanjskom svijetu, protiv koje se očajnički borimo i u koju projiciramo vlastite nutarnje sukobe. Vratiti se k sebi, znači vratiti se svijetu"*. ("Kontemplacija u svijetu akcije", str.85)

To je možda temeljna misao Mertonova pisanja. Merton nije teologizirao i poučavao o visokim vjerskim dogmama i transcendencijama, već je vlastito nutarnje iskustvo samotnjaka koji je dubinski povezan sa čitavim svijetom, pričama i meditacijama prenosio na suvremenog čovjeka. Priče, a ne znanost, smatrao je školom duhovnosti i života. U svim knjigama upozoravao je da pravi put prosvjetljenja i spoznaje mora ići iznutra, iz nas samih, a onda u zajedništvu s drugima prema vječnom i nepromjenjivom Bogu. Tako se izgrađuje Kraljevstvo

Božje, smatrao je Merton. Svaki život ili uvjerenje koji ne uključuju drugoga isprazni su, sebični, a samim time i bolesni. Mertonova misao izrazito je humanistička, uvijek usmjerena prema čovjeku. On ozbiljno i originalno razmatra djelovanje čovjeka u svijetu, a njegovi tekstovi donose prepoznatljivu duhovnu svježinu. Stoga je doprinos Thomasa Mertona suvremenoj teologiji, filozofiji i književnosti vrlo aktualan i univerzalan jer njegove ideje danas zauzimaju središnje mjesto u govoru o miru u svijetu, ekumenizmu, nenasilju i sveobuhvatnoj ljubavi.